

Επιφυλλίδες τῆς "Πρωίας,"

Χρῆστος Τσούντας

Τοῦ κ. Ι. Μ. Παναγιωτοπούλου

Ἄνθρωπος ὁ Χρῆστος Τσούντας γεννήθηκε στὴ Στενήμαχο, στὴ Θράκη, στὰ 1857. Σπούδασε στὴν πατρίδα του, στὴν Φιλιππούπολη, στὴν Ἀθήνα καὶ στὴ Γερμανία. Ὑπῆρξε διαδοχικὰ καθηγητὴς στὰ Ζαρίφεια διδασκαλεῖα, στὴ Φιλιππούπολη, ἑφορος ἀρχαιοτήτων, καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιό μας, καθηγητὴς γιὰ ἐλάχιστο διάστημα στὸ νεοσύστατο τότε Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης, πού προσκλήθηκε νὰ λαμπύρῃ στὰ πρῶτα του βήματα μὲ τὸ κύρος τῆς αὐθεντίας του, ἀκαδημαϊκός. Αὐτὰ εἶνε τὰ ὀρόσημα μιᾶς μακριᾶς σταδιοδρομίας, ἀφιερωμένης ὁλοκληρωτικὰ στὴν ἐπιστῇ. Ὁ θάνατός του σήμερα στερεῖ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ μιὰ προσωπικότητα πραγματικὰ ἐξαιρετική, ἀ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ Τσούντα ὑπῆρξαν ἡ σεμνότης τοῦ χαρακτῆρος, ἡ βαθύτατη γνώση τῆς ἐπιστῆς καὶ ἡ θαυμάσια καλλιεργημένη καλαισθησία. Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν εἶχε καμμιά φιλοδοξία· εἶχε μονάχα ἓνα εὐγενικὸ πάθος, τὸ πάθος τῆς ἀρχαιολογίας. Ξεκίνησε γιὰ τὴ ζωὴ χωρὶς ἄλλα ἐφόδια, ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκούραστη φιλοπονία του, ἀπὸ τὴν δξύτητα τοῦ πνεύματός του, ἀπὸ τὴ δίψα τῆς γνώσεως, ἀπὸ τὴν ἀγάπη του πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ πρὸς τὴν ἀρχαιότητά της. Ὀλόκληρη ἡ ζωὴ του ὑπῆρξε ἓνα θαυμάσιο ὑπόδειγμα σιωπηλῆς ἐργασίας, μιᾶς ἐργασίας πολύτιμης γιὰ τὴν ἐπιστῇ καὶ γόνιμης σὲ λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Γιὰ νὰ καταλάβῃ

κανεὶς πόσο ὑπέροχος ὑπῆρξε ὁ ἐσωτερικὸς κόσμος τοῦ Τσούντα, πόσο φῶς ὑπῆρχε μέσα στὸ κοντὸ καὶ συμμαζεμένο ἐκεῖνο ἀνθρωπάκι, μὲ τὰ ἀβόλα, παιδιάτικα μάτια, θὰ ἔπρεπε νὰ τὸν εἶχε πλησιάσει, νὰ τὸν εἶχε ἀκούσει νὰ διδάσκῃ, νὰ τὸν εἶχε διαβάσει. Γιατὶ καὶ τὰ σχετικῶς λιγοστὰ πράγματα, πού ἔγραψεν ὁ Τσούντας, λιγοστὰ ἀπὸ τὴν ἐποψὴ τοῦ μεγάλου χρονικοῦ διαστήματος πού ἀφιέρωσε στὴν ἐπιστῇ (ὅλη τοῦ τῆ ζωῇ), διαπνέονται ἀπὸ τὴν ἴδια ψυχικὴ εὐγένεια, ἀπὸ τὴν ἴδια σεμνότητα, ἀπὸ τὸ ἴδιο ἐσωτερικὸ φῶς, ἀπὸ τὴν ἴδια «ἀνθρωπιά», πού ἔδειχνε καὶ στὴν ἰδιωτικῇ του ζωῇ καὶ στὶς σχέσεις του μὲ τοὺς συναδέλφους του καὶ στὴν ἐπαφῇ του μὲ ὅλον τὸν κόσμον, πού τὸν τριγύριζε. Σὲ μιὰν ἐποχὴ «ἀρριθισμού», σὰν τὴ δική μας, πού τις περισσότερες φορές ἡ μεγαλόστομη φλυαρία ἀναπληρώνει τὴν πραγματικὴ γνώση καὶ τὴν ἀληθινὴ σοφία, ὁ Τσούντας ὑπῆρξε ἓνας τύπος κατ' ἐξοχὴν «ἀντιἀρριθιστικός». Ὅχι μονάχα ὁ ἴδιος δὲν ἔκαμε ποτὲ κανένα θόρυβον γύρω ἀπὸ τὸ ἀτομὸ του, μὰ καὶ στενοχωριοῦνταν κατάθρακα, ὅταν οἱ ἄλλοι μιλοῦσαν γι' αὐτόν. Ἀρκοῦσε νὰ παρακολουθῆς ἓνα τέταρτὸ μονάχα τὴ διδασκαλία του, γιὰ νὰ ἐννοήσης, πῶς ἦταν ἄνθρωπος αὐτοῦ κόσμου αὐτός. Περίγυρά του σχηματίζονταν σὰν μιὰ ζωνὴ διαχώριστικῇ πού τὸν ἀπομόνωνε ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους· κ' ἡ ζωνὴ αὐτὴ δὲν ἦταν οὔτε ἀπὸ ψυχρότητα καμωμένη οὔτε ἀπὸ ἀποκρουστικὴ ἀνερωχία· ἀντίθετα, ὁ Τσούντας ὑπῆρξε ἓνας γλυκύηλιτος συντροφος· ἓνας ἐγκάρδιος φίλος γιὰ ὅλους· ἦταν μονάχα ἡμέστη ἀπὸ τὴν αἴσθηση τῆς ὑπεροχῆς καὶ τὴν ἀγνότατη ἀντίληψι τῆς πραγματικῆς τιμιότητος, πού ἀκτινοβολοῦσε σὲ κάθε του στιγμή καὶ σὲ κάθε του πράξει μὲ τὸ λόγο, μὲ τὴν κίνηση, μὲ τὴν ἔκφραση. Ἡ ὁμιλία του ἦταν ἀργὴ καὶ χαμηλόφωνη· χωρὶς στολισμάτα καὶ χωρὶς ὑπερβολές, χωρὶς ἐξαφνικά ξεσπάσματα καὶ χωρὶς ρητορικὰ πυροτεχνήματα. Γιὰ τὸν ἐπιστήμονα τοῦτον ὁ λόγος ἦταν ἐκδήλωση τῆς ἐσωτερικῆς ὑπάρξεως, ἀνάβριζε σὰν τὸ νεράκι τῆς μοναχικῆς πηγῆς, ἀπὸ βάθι, μὲ τὸ ρυθμὸ

τῆς σοφίας του καὶ τῆς μακαριότητός του. Μὰ περισσότερο κι' ἀπὸ τὴ λιτότητα τῆς φράσεώς του, τὴν καθαυτὸ ἀττικὴ, ἐκεῖνο πού περισσότερο συνέπαιρνε τὸν ἀκροατὴ του ἦταν ἡ σταθερὴ ἀλληλοεξάρτηση τῶν νοημάτων, ἡ ἀκρίβεια τῶν πληροφοριῶν καὶ ἡ μοναδικὴ καλαισθησία, πού τὸν διαπερνοῦσε πέρα καὶ πέρα. Ὁ Τσούντας, ἅμα τὸν πρόσεχε κανεὶς κι' ἅμα προσπερνοῦσε τὴν πρώτη δυσχέρεια νὰ τὸν παρακολουθήσῃ τεντώνοντας τ' αὐτιά, ἀναδεικνυόταν ἓνας θαυμάσιος ὁμιλητὴς, ἓνας εὐγλωττος διδάσκαλος. Οὔτε σταματοῦσε, ἀναζητώντας τὴ φράση οὔτε λάθευε σὲ τίποτε οὔτε σκόνταφτε· ἀντλοῦσε ἀπὸ μιὰν ἀπέραντη πολυμάθεια καὶ βάδιζε πάντα, σ' ὅλο τὸ μήκος καὶ τὸ πλάτος τῆς ἀρχαιολογίας, σὰν σὲ μακρόχρονα γνωρίμια ἔκταση. Ἡ φράση του εἶχε κάτι τὸ ἐπιγραμματικὸ, τὸ σφιχτοδεμένο· ἔλεγε ἀκριβῶς ὅ,τι ἔπρεπε νὰ πῇ: οὔτε περισσότερο οὔτε λιγώτερο· καὶ πάντα μὲ τὸν καλύτερον τρόπο. Οἱ χαρακτηρισμοὶ τοῦ ἀποτελοῦσαν τις περισσότερες φορές μοναδικὰ εὐρήματα, θαυμάσιες ἐκδηλώσεις ἀκαταπόνητης πνευματικῆς εὐστροφίας. Στὴ μελέτῃ τῆς ἀρχαίας τέχνης δὲν ἔδινε μονάχα τὴ σοφία του καὶ τὴν πείρά του· ἔδινε, πολὺ περισσότερο ἴσως, τὴν καλαισθησία του: ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς λιγοστοὺς ἀρχαιολόγους, πού δὲν πίστευαν, πῶς ἡ ἀρχαιολογία εἶνε μιά ἐξῆρ καὶ σχολαστικὴ ἐπιστῇ, ἀκατανόητη γιὰ τὸ πολὺ πλῆθος, σφιχτὰ διπλωμένη στοὺς παύρους καὶ στὴ σκόνῃ τῶν εὐρημάτων της. Τὸν ἀρχαῖον κόσμον τὸν ἀντίκρυζε μὲ τὸ ἴδιο καθαρὸ καὶ φωτισμένον βλέμμα, μὲ τὸ ὁποῖο ἀντίκρυζε καὶ τοὺς συγχρόνους του· καὶ πῆγαινε πρὸς τὴν ἀρχαιότητα ὅχι μονάχα μὲ τὴ μονόπλευρὴ δίψα τῆς γνώσεως τοῦ σοφοῦ, πού ξεθάβει γεμάτος διαβρωτικὴ φιλοδοξία τοὺς θησαυροὺς τῆς ἀρχαίας γῆς, μὰ μὲ τὸ γαλήνιο καὶ συγκινημένο αἶσθημα τοῦ καλλιεργημένου ἀνθρώπου· δὲν ἔχει παρὰ νὰ διαβάσῃ κανεὶς τὸ τελευταῖον τοῦ ἔργου, τὴν «Ἱστορίαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης», ἓνα ἔργο ὀριμότητος, γιὰ νὰ αἰσθανθῇ τὴν ἐξαιρετικὴ αἰσθητικὴτητα, τὴ φρεσκάδα, τὴν πνευματικὴ εὐκίνησιν, τὴ χρηστότητα τοῦ Τσούντα.

Λαμπρὰ

Νέον φῶς εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Μυκηνῶν

Η ΟΙΚΙΑ ΤΩΝ ΚΙΟΝΩΝ

Ἡ «Οἰκία τῶν Κιόνων» εὐρίσκειται ἐπὶ μεγάλου ἀναχώματός εἰς τὴν ἀνατολικὴν πλευρὰν τῆς Ἀκροπόλεως ὅχι πολὺ κάτω τοῦ ἀνακτόρου. Ἀνεσκάφη ἀπὸ τὸν Τσούντα τὸ 1895, οὐδέποτε ὅμως ἐγένετο ἀνακοίνωσις περὶ αὐτῆς. Ἐφέτος ἀφρέσαμεν τὰ χορτάρια καὶ τὰ συντρίμματα τὰ ὁποῖα τὴν ἐκάλυπτον καὶ ἠδυνήθημεν νὰ καταρτίσωμεν ἕνα προσωρινὸν σχέδιον καὶ νὰ σχηματίσωμεν κάποιαν ἰδέαν περὶ τῆς ἐποχῆς τῆς. Ἡ οἰκία εἶνε ἐξαιρετικῶς καλὰ κτισμένη, μὲ κατώφλια ἐκ σκληροῦ λίθου καὶ παχεῖς τοίχους θεμελιωμένους ἐπὶ τοῦ δράχου. Ἀπὸ τὴν εἰσοδὸν μία εὐρεία δίοδος ἐστρωμένη μὲ τσιμέντο ὁδηγεῖ εἰς μίαν αὐλὴν μὲ περιστύλιον μὲ πέντε κίονας πρὸς δυσμὰς καὶ τρεῖς πρὸς ἀνατολὰς. Εἰς τὸ δόρειον ἄκρον τῆς αὐλῆς ἕνα πλατὺ κατώφλιον ἀνοίγει ἀπὸ μίαν πύλην μὲ δύο μεγάλους κίονας πρὸς ἕνα δωμάτιον δλέπον πρὸς δυσμὰς, τὸ ὁποῖον πιθανῶς ἦτο τὸ μέγαρον.

Εἰς τὸ νότιον ἄκρον τῆς αὐλῆς εἶνε εὐρὺ ὑπόγειον μὲ πολλὰ δωμάτια, πρὸς τὰ ὁποῖα κατέρχεται τις διὰ καταπακτῆς. Εἰς ἕνα ἐξ αὐτῶν εὐρέθησαν τὰ συντρίμματα σειρὰς μεγάλων πύλων καὶ εἰς ἄλλο θραύσματα πολλῶν μεγάλων ἀντικτύπων ἀγγείων, οὓς τὸν ὁποῖον φέρουν χαρακτῆρας τῆς ἡπειρωτικῆς μορφῆς τῆς μινωικῆς γραφῆς. Εἶνε ὅμοια μὲ τὰ δῶτα ἀγγεία καὶ ἐπιγραφὰς αἱ ὁποῖαι ἀνευρέθησαν εἰς Θήβας, Τίρυνθα, Ὀρχομενόν, Ἐλευσίνα καὶ τὰς ἰδίαις τὰς Μυκῆνας. Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς τοίχους τοῦ ὑπογείου δεικνύουν θέσεις διὰ τὴν στήριξιν ξυλίνου πλασίου, τὸ ὁποῖον ὑψοῦτο πρὸς τὰ ἄνω ὡς ὑποστήριγμα στέγης ἐκ πλίνθων κατὰ τὴν συνήθη μυκηναϊκὴν τεχνικὴν. Τοῦτο μᾶς υποδηθεῖ εἰς τὸ νὰ συλλάβωμεν τὸ σχέδιον τῶν δωματίων ἐπὶ τοῦ ἀνω ὁρόφου εἰς τὸ αὐτὸ ἐπίπεδον μὲ τὴν αὐλὴν καὶ τὸ μέγαρον.

Ὑπῆρχε ἐπίσης δεύτερος ὁροφὸς ἀνωθεν τοῦ μεγάρου καὶ τὸ σχέδιον τοῦ μέρους αὐτοῦ τῆς οἰκίας, ὡς ἐξηκριβώθη ἤδη, παρουσιάζει πολλὰς ἀναλογίας μὲ τὴν ὁμηρικὴν περιγραφὴν τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Ὀδυσσεύς. Ἡ αὐλὴ μὲ τοὺς κίονας ὑπενθυμίζει τὸ ἀνάκτορον τῆς Τίρυνθος καὶ ὁλόκληρος ἡ οἰκία, μὲ τὴν θαυμασίαν κατασκευὴν τῆς καὶ τὸ σχέδιόν τῆς, τὸ ἀνάκτορον τῶν Μυκηνῶν. Εἶνε, μετὰ τὸ ἀνάκτορον, τὸ σπουδαιότερον οἶκον ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Ἀκροπόλεως καὶ ἡ πρώτη ἐνδιαφέρουσα οἰκία τῆς μυκηναϊκῆς ἐποχῆς, πλὴν τῶν ἀνακτόρων, ἡ ὁποία ἀνευρέθη εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν Ἑλλάδα. Κατεστράφη ἐκ πυρκαϊᾶς ὅπως καὶ πολλὰ ἄλλα κτίρια τῆς Ἀκροπόλεως καὶ κατωκεῖτο πιθανῶς μέχρι τῆς πτώσεως τῶν Μυκηνῶν κατὰ τὸν 12ον αἰῶνα π. Χ., χρονολογίᾳ μαρτυρουμένης ἀπὸ τὰ ἀγγεία ποῦ

εὐρέθησαν εἰς τὰ δύο ἀνωτέρω ἀναφερόμενα ὑπόγεια δωμάτια.

ΤΟ ΠΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΝ

Ἀκριδῶς ἔξω τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως καὶ δυτικῶς τῆς Πύλης τῶν Λεόντων, ἕνας χώρος καθαρισμένος ἤδη ἐν μέρει ἠρευνήθη ἐπιμελῶς πρὸς ἐξέτασιν τοῦ προϊστορικοῦ νεκροταφείου τὸ ὁποῖον ἤδη εὐρίσκεται ἐν μέρει ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς ἀκροπόλεως ἐκτείνόμενον καὶ πρὸς τὴν κατεϋθύνσιν αὐτὴν ὡς ἐπίστευεν ὁ Τσούντας. Εἰχομεν ἀποδεχθῆ πλὴρως τὴν γνώμην αὐτῆν τοῦ Τσούντα μετὰ τὰς προηγουμένας ἀνασκαφὰς μᾶς ἐντὸς καὶ περὶ τοῦ περιήμου Κύκλου τῶν Τάφων, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει τοὺς βασικούς θολωτοὺς τάφους τοὺς ὁποίους ἀνεύρεν ὁ Σλήμαν ἐσῶθεν τῆς Πύλης τῶν Λεόντων. Αἱ παλαιότεραι ἐργασίαι τοῦ Τσούντα καὶ αἱ εἰδικαί μᾶς ἀπέδειξαν ὅτι οἱ βασιλικοὶ τάφοι ἦσαν ἀπλῶς μέρος μεγάλου προϊστορικοῦ νεκροταφείου τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο ἐν χρήσει πολὺ πρὶν κτισθῶν οἱ τοῖχοι· πράγματι, ἀπὸ τῆς μέσης χαλκίνης ἐποχῆς, μέχρι τῆς δευτέρας φάσεως τῆς τελευταίας χαλκίνης ἐποχῆς, ἡ ἀπὸ τὸ 2.000 μέχρι τοῦ 1450 π. Χ. περίπου. Ὄταν ἐκτίσθησαν ἡ Πύλη τῶν Λεόντων καὶ τὰ κυκλώπεια τείχη, οἱ βασιλικοὶ τάφοι ἐπετετίσθησαν ὡς ἱερὸς χώρος καὶ τὸ ὑπολείπον μέρος τοῦ νεκροταφείου ἐντὸς τῶν τειχῶν ἐκτίσθη.

Ἐφ' ὅσον προέβλεψεν ἡ γραμμὴ τῶν τειχῶν, ὁρατὸν ὅτι τοῦ προϊστορικοῦ νεκροταφείου καὶ ἀντικτῶν νὰ ἀνεκάλυφθῃ, ὅτι μέρος αὐτοῦ θὰ εὐρίσκετο ἐκτὸς τῶν τειχῶν παρὰ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων. Αἱ προβλέψεις μᾶς οὐκ ἐβεβέυσθησαν. Εἰς τὸν μικρὸν χώρον ποῦ ἐκαθαρίσθη ἀνευρέθησαν δέκα πέντε τάφοι, χρονολογούμενοι ἀπὸ τοῦ 2.000 μέχρι τοῦ 1500 π. Χ. Μερικοὶ ἦσαν σκαπτοὶ τάφοι ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τῆς μέσης χαλκίνης ἐποχῆς, ἄλλοι ἀθάβεις ἐσκαμμένοι εἰς δράχον καὶ ἕνας κανονικώτατος θολωτὸς τάφος, μικρὸν ἀντίγραφον τοῦ τυποῦ τῶν βασιλικῶν τάφων. Μερικοὶ ἦσαν τάφοι παιδιῶν καὶ διατεταγμένοι καθ' ὁμάδας — πιθανῶς οἰκογενειακὰς ομάδας — ἕτερον στοιχεῖον ὁμοιότητος μὲ τὴν ὁμάδα τῶν βασιλικῶν τάφων.

Τὸ τμήμα αὐτὸ τοῦ νεκροταφείου τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἐκτὸς τῶν τειχῶν, ἐκτίσθη ἐν μέρει κατὰ τοὺς τελευταίους μυκηναϊκοὺς χρόνους, μετὰ τὴν κατασκευὴν τῆς Πύλης τῶν Λεόντων καὶ τότε πολλοὶ τάφοι ἀνευρέθησαν καὶ ἐκενώθησαν. Εἰς τὸν θολωτὸν τάφον, ὁ ὁποῖος εἶχε συληθῇ ἐν μέρει, ἀνευρέθησαν πέντε χρυσὰ κομβία καὶ ἑπτὰ ἀθραύσματα ἀγγείων τοῦ 1500 π. Χ. περίπου. Ἄλλος τάφος τῆς αὐτῆς ὁμάδος ἀπεκάλυφεν ἕνα περιδέραιον μὲ δέκα χρυσὰς χάνδρας καὶ τέσσαρας ἐξ ἡλέκτρου καὶ τὰ θραύσματα ἀγγείων τοῦ 15ου αἰῶνος.

Η ΠΡΩΪΑ

20 Ιουλίου 1939

Ἡ ἀνακάλυψις αὐτῶν τῶν ὁμίλων τῶν τάφων συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ θολωτοῦ τάφου, ἀποδεικνύει ὅτι τὰ κυκλώπεια τείχη ἐκτίσθησαν, ὡς ὑπεστήριζεν ὁ Τσούντας πρὸ πολλοῦ, εἰς τὸ μέσον μεγάλου προϊστορικοῦ νεκροταφείου καὶ ἔχει ὑψίστην σημασίαν διὰ τὴν κατανόησιν τῶν βασιλικῶν τάφων. Ἄλλαι ἀνασκαφαὶ τῶν περὶ χώρων ἐκτὸς τῶν τειχῶν καὶ παρὰ τὴν Πύλην τῶν Λεόντων, τὰς ὁποίας ἐλπίζομεν νὰ ἐκτελέσωμεν κάποτε, θ' ἀποκαλύψουν ἀσφαλῶς καὶ ἄλλους τάφους καὶ θὰ συμβάλουν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἱστορίας τῶν Μυκηνῶν.

J. B. WACE

ΑΘΗΝΑΝ